



ภูมิปัญญาห้องถิน :
การเรียนรู้และการพัฒนาที่ยั่งยืน

ผศ.ดร.พิศมัย ผลพฤกษ์ไพร

SONGKHLA RAJABHAT UNIVERSITY

ภูมิปัญญาท้องถิ่น : การเรียนรู้และการพัฒนาที่ยั่งยืน

ผศ.ดร.พิศมัย ผลพฤกษ์ไพร

บทนำ

ภูมิปัญญาไทยและการบูรณาการเรียนรู้ของชาวบ้านกำลังได้รับความสนใจเพิ่มขึ้นทุกขณะ ทั้งนี้เป็นเนื่องมาจากการผลของการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศไทยที่ผ่านมาทำให้ชาวชนบทต้องปรับตัวเข้าสู่เศรษฐกิจทุนนิยมเสรีอันมีกลไกซับซ้อนจากวิถีการผลิตเพื่อยังชีพ มาเป็นผลิตเพื่อขาย โดยที่อำนาจการต่อรองเป็นของผู้ซื้อและกลไกตลาดที่เกี่ยวพันกับความต้องการผลิตในต่างประเทศทำให้ชาวบ้านตกอยู่ในภาวะมีหนี้สิน และประสบกับความทุกข์ยากในการดำเนินชีวิต

ดังนั้น จึงมีชาวบ้านส่วนหนึ่งย้อนกลับไปหาวิถีการดำรงชีวิตด้วยการพึ่งพาตนเอง พึ่งพาคนในหมู่ชาวบ้านโดยอยู่อย่างประยัดเรียบง่าย ไม่ซื้อห้าม่าไม่จำเป็น ปรากฏว่าสามารถแก้ไขปัญหาได้สำเร็จ เช่น ผู้ใหญ่วิบูลย์ เอ็มเบลิม มหาอยู่ สุนทรีย์ และชาวบ้านครีวิ้ง เป็นต้น ความสำเร็จปรากฏเป็นรูปธรรมในการปลดเปลือกหนี้สิน และมีกินมีใช้อย่างท้วหน้า ทำให้เกิดกำลังใจและเกิดความมั่นใจในหมู่ชาวบ้านมากขึ้นว่า สามารถร่วมมือกัน

แก้ปัญหาด้วยสติปัญญาและความรอบรู้ที่สั่งสมในตัวพวกรเข้า ในบริบททางเศรษฐกิจและวัฒนธรรมของเขาร่อง ความสำเร็จได้รับความสนใจจากชาวบ้านทุกภูมิภาค เข้าได้ดีดีต่อสื่อสารไปมาหาสู่กันเองเรียนรู้จากกันและกัน และขยายผลต่อเนื่องอย่างไม่หยุดยั้ง ทำให้ความรู้เกี่ยวกับเรื่องภูมิปัญญาได้รับการยกย่องคุณค่าสูงขึ้นอย่างกว้างขวางและ รวดเร็ว ความหมายของคำว่า “ภูมิปัญญา” “ภูมิปัญญาท้องถิ่น” และ “ภูมิปัญญาไทย”

ภูมิปัญญา ตรงกับคำพท WISDOM มีความหมายว่า (เอกสารที่ ๑๘. กلام, ๒๕๔๔ : ๔๒) “ความรู้ ความคิด ความเชื่อ ความสามารถ ความชัดเจน ที่กลุ่มชนได้จากการประสบการณ์ที่สั่งสมในการปรับตัวและดำรงชัยในระบบนิเวศ หรือสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทางสังคมและวัฒนธรรมที่ได้มีพัฒนาการสืบสานกันมา”

ภูมิปัญญาท้องถิ่น (Local Wisdom) หรือ ภูมิปัญญาชาวบ้าน (Populas Wisdom) คือ (วิจิตร ศรีสุวิธานนท์, ๒๕๔๓ : ๖-๗) ความรู้ที่เกิดจากประสบการณ์ในชีวิตของคนผ่านกระบวนการศึกษา สังเกต คิดวิเคราะห์ จนเกิดปัญญา และตกผลึกเป็นองค์ความรู้ที่ประกอบขึ้นมาจากการรู้เฉพาะ hely ๆ เรื่อง ความรู้ดังกล่าวไม่ได้แยกย่อยออกจากมาให้เห็นเป็นศาสตร์เฉพาะสาขาวิชาต่าง ๆ อาจกล่าวได้ว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นพื้นฐานขององค์ความรู้ สมัยใหม่ที่จะช่วยในการเรียนรู้ การแก้ปัญหาการจัดการและปรับตัวในการดำเนินชีวิตของคนเรา

ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นความรู้ที่มีอยู่ทั่วไปในสังคมชุมชนและในตัวผู้รู้เอง หากมีการสืบทอดค้นหาเพื่อศึกษาและนำมายใช้ ก็จะเป็นที่รู้จักกัน เกิดการยอมรับถ่ายทอดและพัฒนาจากคนรุ่นใหม่ตามยุคตามสมัยได้

ส่วนภูมิปัญญาไทย (Thai Wisdom) เป็นผลงานของประสบการณ์ สั่งสม ของคนที่เรียนรู้จากปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม ปฏิสัมพันธ์ในกลุ่มชน เดียวกัน และระหว่างกลุ่มชุมชนหลาย ๆ ชาติพันธ์ รวมไปถึงโลกทัศน์ที่มีต่อสิ่งเหลือธรรมชาติ ภูมิปัญญาเหล่านี้เคยอ่อนไหวให้คนไทยแก้ปัญหาได้ ดำรงอยู่ และสร้างสรรค์อารยธรรมของเราเองได้อย่างมีดุลยภาพกับสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะในระดับพื้นฐานหรือระดับชาวบ้าน ภูมิปัญญาไทยมิได้เกิดขึ้นเป็นเอกเทศแต่มีส่วนแลกเปลี่ยนเลือกเฟ้นและปรับใช้ภูมิปัญญาจากอารยธรรมจากชนชาติอื่นตลอดมาก

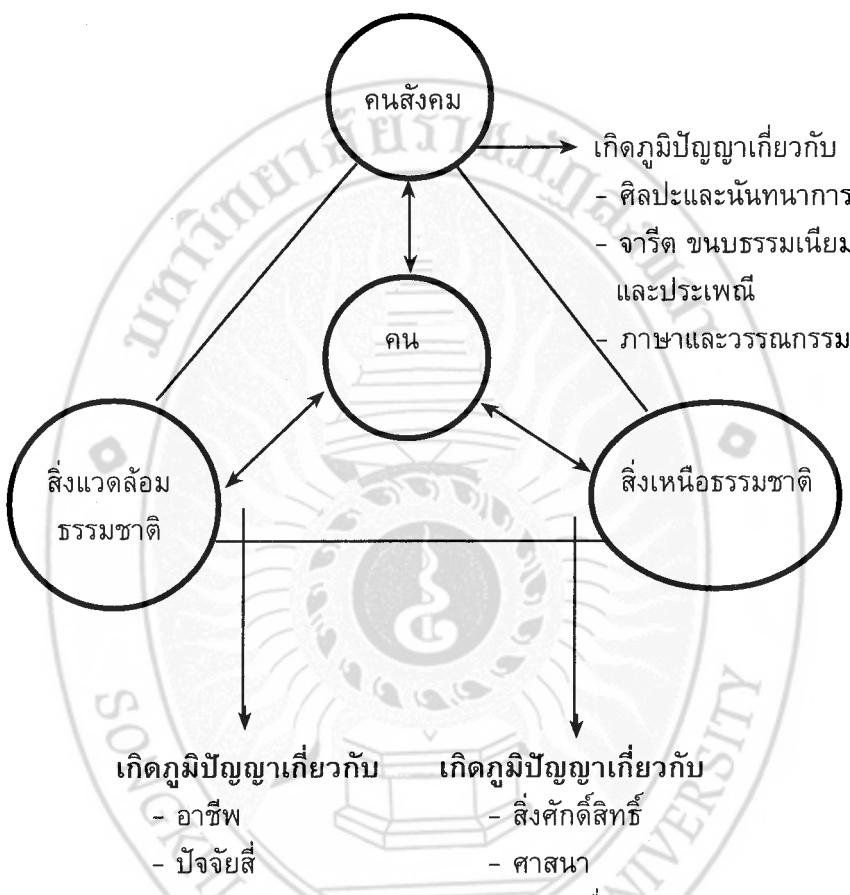
ดังนั้นทำให้มองเห็นว่า การเกิดของภูมิปัญญาเกิดโดยกระบวนการที่มีการสืบทอด ถ่ายทอดองค์ความรู้ที่มีอยู่เต็มในชุมชนท้องถิ่นต่าง ๆ มาพัฒนาเลือกสรรปรับปรุงองค์ความรู้เหล่านั้นจนเกิดทักษะและความชำนาญที่สามารถแก้ไขปัญหาและพัฒนาชีวิตได้พอเหมาะสมกับยุคสมัย ทำให้เกิดภูมิปัญญา (องค์ความรู้ใหม่) ที่จะสืบทอดพัฒนาต่อไปอย่างไม่สิ้นสุด

ลักษณะของภูมิปัญญาไทย

ภูมิปัญญาไทยมีลักษณะทั่วไปดังนี้ (สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน, 2540 : 3-4) 1.

1. ภูมิปัญญาไทยเป็นเรื่องของการใช้ความรู้ ทักษะ ความเชื่อ และพฤติกรรม
2. ภูมิปัญญาไทยเป็นองค์รวมหรือกิจกรรมทุกอย่างในวิถีชีวิตของคน
3. ภูมิปัญญาไทยเป็นเรื่องของการแก้ปัญหา การจัดการ การปรับตัว การเรียนรู้เพื่อความอยู่รอดของบุคคล ชุมชนและสังคม
4. ภูมิปัญญาไทยแสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสิ่งที่อยู่รอบตัวคน 3 อย่าง ดังนี้
 - 4.1 ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ
 - 4.2 ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคนอื่น ๆ ที่อยู่ร่วมกันในสังคม หรือในชุมชน
 - 4.3 ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสิ่งเหลือธรรมชาติหรือสิ่งที่ไม่สามารถสัมผัสได้ด้วยกาย

แผนภูมิแสดงความสัมพันธ์ระหว่างคนกับลิ่งที่อยู่รอบตัวคน



จากแผนที่ภาพที่แสดง : จะเห็นได้ว่า

ภูมิปัญญา ที่เกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติสิ่งแวดล้อม จะแสดงออกมาในลักษณะของภูมิปัญญาในการดำเนินธุรกิจขึ้นพื้นฐานด้านปัจจัยสี่ การบริหารจัดการ ทรัพยากร ตลอดจนการประกอบอาชีพที่อาศัยธรรมชาติ

ภูมิปัญญา ที่เกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคนอื่นในสังคมจะแสดงออกมาในลักษณะของเจ้าตัว ขนบธรรมเนียม ประเพณี ศิลปะและนักงานการ ภาษาและวรรณกรรม ตลอดจนการสื่อสารต่าง ๆ เพราะสิ่งเหล่านี้ เป็นเครื่องมือในการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคนอื่น ๆ

ภูมิปัญญา ที่เกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสิ่งหนึ่งในธรรมชาติ จะแสดงออกมาในลักษณะของความผูกพันกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ศาสนา และความเชื่อต่าง ๆ เป็นต้น

การที่จะศึกษาภูมิปัญญาในท้องถิ่นต่าง ๆ หรือภูมิปัญญาไทย ควรจะ มีการวางแผนข้อมูลข่ายของเนื้อหาของภูมิปัญญาให้ชัดเจน แม้ว่าภูมิปัญญา จะเป็นองค์รวมของความรู้ที่แยกเป็นส่วน ๆ ได้ยาก แต่เพื่อความสะดวกในการศึกษาจึงต้องมีการแบ่งแยกสาขาของภูมิปัญญา ซึ่งวิธีแบ่งขึ้นอยู่กับวิธีคิด และวัตถุประสงค์ในการศึกษาในแต่ละครั้ง ไปซึ่งต่าง ๆ และนักวิชาการจะแบ่งสาขาแตกต่างกันออกไป ในที่นี้จะแบ่งภูมิปัญญาไทยเป็น 10 สาขา ดังนี้

1. **สาขาวิชาเกษตรกรรม** หมายถึง ความสามารถในการผลิตสมพalan องค์ความรู้ ทักษะและเทคนิคด้านการเกษตรกับเทคโนโลยี โดยการพัฒนาบนพื้นฐานคุณค่าดั้งเดิม ซึ่งคนสามารถพึ่งพาตนเองในสภาพการณ์ต่าง ๆ ได้ เช่น การทำการเกษตรแบบผสมผสาน การแก้ปัญหาการเกษตรด้านการตลาด การแก้ปัญหาด้านการผลิต (เช่น การแก้ไขโรคและแมลง) และการรู้จักปรับใช้ เทคโนโลยีที่เหมาะสมกับการเกษตร เป็นต้น

2. **สาขาวิชาอุดสาหกรรม** หัดสอนและเทคโนโลยีพื้นบ้าน (ด้านการผลิตและการบริโภค) หมายถึง การรู้จักประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ในการปรับเปลี่ยนผลิต เพื่อชลของการนำเข้าตลาด เพื่อแก้ปัญหาด้านการบริโภคอย่างปลอดภัย ประหยัด และเป็นธรรมอันเป็นขบวนการให้ชุมชนท้องถิ่นสามารถ พึ่งตนเองทางเศรษฐกิจได้ตลอดทั้งการผลิตและการจำหน่ายผลผลิตทางหัดกรรม เช่น การรวมกลุ่มของกลุ่มโรงงานยางพารา กลุ่มโรงสี กลุ่มหัดกรรม เป็นต้น

3. สาขาเศรษฐกิจชุมชน หมายถึง ความสามารถในการบริหารจัดการ ด้านการสะสานและบริหารกองทุน และธุรกิจในชุมชนทั้งที่เป็นเงินตราและโภคทรัพย์เพื่อเสริมชีวิตความเป็นอยู่ของสมาชิกในชุมชน

4. สาขาวิชาการบริหารจัดการ หมายถึง ความสามารถในการบริหารจัดการดำเนินงานด้านต่าง ๆ ทั้งขององค์กรชุมชน องค์กรทางศาสนา องค์กรทางการศึกษา ตลอดทั้งองค์กรทางสังคมอื่น ๆ ในสังคมไทย เช่น การจัดการองค์กรของกลุ่มแม่บ้าน กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มประมงพื้นบ้าน การจัดการศึกษา ตลอดทั้งการจัดการเรียนการสอน เป็นต้น กรณีของการจัดการศึกษาเรียนรู้เป็นภูมิปัญญาสาขาวิชาการจัดการที่มีความสำคัญ เพราะการจัดการศึกษาเรียนรู้ที่ดี หมายถึง กระบวนการเรียนรู้ พัฒนา และถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาไทยที่มีประสิทธิผล

5. สาขาวิชาการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม หมายถึง ความสามารถเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทั้งการอนุรักษ์ พัฒนาและใช้ประโยชน์เพื่อเสริมชีวิตความเป็นอยู่ของสมาชิกในชุมชน

6. สาขาวิชาดูแลรักษาสุขภาพ หมายถึง ความสามารถในการจัดการป้องกันและรักษาสุขภาพของคนในชุมชน โดยเน้นให้ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองทางด้านสุขภาพและอนามัยได้ เช่น การนวดแผนโบราณ การดูแลและรักษาสุขภาพแบบพื้นบ้าน และการดูแลรักษาสุขภาพแผนโบราณไทย เป็นต้น

7. สาขาวิชาเมือง การปกครอง และสวัสดิการ หมายถึง ความสามารถในการอยู่ร่วมกัน การรวมกลุ่ม การแก้ไขปัญหาสังคม การสงเคราะห์เอื้ออาทร การจัดสวัสดิการในการประกันคุณภาพชีวิตของคนให้เกิดความมั่นคง ในชีวิตและทรัพย์สิน และเกิดความมั่นคงทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม

8. สาขาวิชาศิลปกรรม หมายถึง ความสามารถในการผลิตผลงานทางด้านศิลปะสาขาต่าง ๆ เช่น จิตรกรรม ประติมากรรม วรรณกรรม นาฏกรรม ทัศนศิลป์ ศิลปะน้ำแข็ง ศิลปะน้ำไทย เป็นต้น

9. สาขาวิชาและวรรณกรรม หมายถึง ความสามารถผลิตผลงานเกี่ยวกับด้านภาษา ทั้งภาษาถิ่น ภาษาไทย ภาษาโบราณและการใช้ภาษาไทย ตลอดทั้งด้านวรรณกรรมทุกประเภท

10. สาขาศาสนาและประเพณี หมายถึง ความสามารถประยุกต์และปรับใช้หลักธรรม คำสอนทางศาสนา ความเชื่อ และประเพณีดั้งเดิมที่มีคุณค่าให้เหมาะสมต่อการประพฤติปฏิบัติให้匡กเกิดผลดีต่อบุคคลและสังคมล้อม เช่น การถ่ายทอดหลักธรรมทางศาสนา การบูชาป่า เป็นต้น

จากการที่ได้มีการตีนตัวศึกษาภูมิปัญญาไทยอย่างกว้างขวาง ประกอบกับความล้มเหลวในการพัฒนาเศรษฐกิจที่มุ่งวัดความเจริญด้วยตัวถูก จำนวนเงินและจำนวนสารสนเทศโลก ทำให้ความรู้เดิมอันเป็นรากเหง้าของสังคมไทยถูกมองข้ามและถูกทำลายไปโดยบริยาย ทำให้ปัจจุบันมีการศึกษาเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาไทย ซึ่งเป็นการสะสมความรู้ของคนไทยที่ช่วยให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนบนพื้นฐานของเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ดังเรื่องราวของการร่วมมือในการแก้ไขปัญหาจากภูมิปัญญาของชาวบ้านชุมชน “ศิริวงศ์” และ “ไม้เรียง” ที่มีต่อชุมชน “ปากพนัง” จังหวัดนครศรีธรรมราช ดังนี้ (เก็บความจาก อัมพร วิรัชติกร, 2544 : 105 – 112)

“ศิริวงศ์” เป็นหมู่บ้านเล็กๆ ในหุบเขาร่องเทือกเขาหลวง อ.ลานสกา จ.นครศรีธรรมราช ชาวบ้านที่นี่ประกอบอาชีพเป็นชาวสวน แต่ส่วนของพวงเขายู่บันภาเข้า เมื่อร้อยหรือสองร้อยปีก่อน บรรพบุรุษของคนรุ่นปัจจุบันได้ปลูกมาก พล ทุเรียน สะตอ และมังคุด ซึ่งเป็นไม้ใหญ่พันธุ์พื้นเมืองแทรกแซมลงในพื้นที่ป่าบันภาเข้าที่ล้อมรอบหมู่บ้าน

การปลูกแบบ “สมรرم” หมายถึง ผสมผสานหลาย ๆ อย่างเข้าด้วยกันเช่นนี้ ทำให้ผลผลิตผลิตเปลี่ยนหมุนเวียนกันออกแบบให้พวงเขาได้เก็บกินและขายได้ตลอดทั้งปี แฉมยังเป็นการรักษาระบบนิเวศน์ของธรรมชาติไว้ได้อีกด้วย

นอกจากจะดำเนินชีวอยู่ได้จากการเป็นชาวสวนแล้วชาวศิริวงศ์ยังปลูกต้นมันปุ ลูกเนยง มะพร้าวและผักสวนครัวอีกมากมายลงในสวนหลังบ้านทำให้ชีวิตดำเนินไปได้โดยแทบจะไม่ต้องซื้อหาสิ่งใด จะมีเพียงอย่างเดียวเท่านั้นที่พวงเขาทำไม่ได้นั่นก็คือ การปลูกข้าว เพราะคราไดที่ข้าวถูกหัวลงในนาหากที่มีอยู่มากมายในป่าเขาหลวงแห่งนี้ ก็จะพากันมาจิกกินเมล็ดข้าวจนหมดสิ้น

มิใช่เพียงชาวศิริวงศ์ ในอำเภอลานสกาเท่านั้น ที่ธรรมชาติเป็นเงื่อนไขในการกำหนดวิถีอาชีพของพวงเขา ชาวบ้านชุมชนไม้เรียง อำเภอจาง ก

รับรู้เช่นเดียวกันว่า อาชีพทำสวนยาง เป็นสิ่งที่ธรรมชาติสร้างสรรค์มาให้พวกเรา ดังเช่นชาวบ้านในเขตอำเภอพิบุลและนานอนที่อยู่ทางด้านตะวันตกของเทือกเขาหลวง นั่นเป็นพระสภาพพื้นที่ที่สูง ๆ ต่ำ ๆ ไม่ราบรื่นเสมอ กัน ทั้งดินก็เป็นดินลูกรังที่เก็บน้ำไม่อยู่ ทำให้พวกเขามีสามารถทำงานได้เหมือนพวกถนนล่างคือถนนขาเขายังไหใหญ่ หัวไทร และปากพนัง

ทั้งนี้เป็นพระ “เทือกเขาหลวง” นั่นเอง ซึ่งเป็นตัวแบ่งเขตการปกครองอาชีพของคนจังหวัดนครศรีธรรมราชมาโดยตลอด กล่าวได้ว่าไม่มีใครในจังหวัดนี้ที่จะพึงพาตัวเองได้อย่างสมบูรณ์เลย ธรรมชาติเป็นตัวกำหนดให้คนที่นี่มีกลุ่มฐานอาชีพที่แตกต่างกัน ๓ กลุ่ม คือ ชาวนา ชาวสวนผลไม้และชาวสวนยาง

ข้อจำกัดเช่นนี้ในอดีตมิใช่เรื่องใหญ่... เพราะชาวคีริวงศ์ ที่เรียกว่า “พวากเหนือ” อันหมายถึงคนที่อยู่เหนืออน้ำ จะถ่อเรือที่พวากเข้าขุดขึ้นมาเอง ล่องไปตามคลอง ขันทุเรียน เปลือกไม้ สมุนไพร และของป่าไปแลกซื้อกับ “พวากอก” อันหมายถึงพวากนอกเมืองนครที่ประกอบอาชีพทำนาและทำการประมงอยู่ตามถนนลุ่มน้ำปากพนัง

วิถีการแลกเปลี่ยนระหว่างกลุ่มคนต่างอาชีพเช่นนี้ชาวบ้านถนนขาเขียวางใจว่า “พวากอกเขา” บางคนก็ยังจำได้ถึงคืนวันที่พวากเข้าขังตัดข้ามเขาหลวง เพื่อนำยางไม้ เครื่องเทศ และไม้ผลเท่าที่พอจะหาได้ในถิ่นของตนไปแลกผลผลิตคือ “ข้าว” จากชาวนาลุ่มน้ำปากพนัง

นับตั้งแต่ถนนเข้ามาถึงหมู่บ้าน และเศรษฐกิจแบบเงินตรา ก้าวเข้ามา ทดแทนระบบแลกเปลี่ยน รูปแบบการแลกเปลี่ยนกันจันมิตรระหว่างชุมชนเช่นนี้ก็หยุดลงและวนหนึ่งชั่วโมงและสวนไม้ผลได้รับรู้ว่า ชาวนาลุ่มน้ำปากพนังที่ครั้งหนึ่งเคยได้ชื่อว่าเป็นพวากที่ร่าวยที่สุดในบรรดากลุ่มฐานอาชีพ ทั้งสามของจังหวัดนครศรีธรรมราชบัดนี้กลับกลายเป็นกลุ่มคนที่ยากจนอย่างแสนสาหัสยกจนถึงขั้นที่ “ในหลวง” มีกระเสพพระราชน้ำรักวัดไ้วครังหนึ่งว่า คนที่ยากจนที่สุดในประเทศไทยอยู่ที่จังหวัดนครศรีธรรมราช คือชาวนาลุ่มน้ำปากพนัง

พ.ศ. ๒๕๓๘ ในการประชุมกลุ่มเกษตรกรชาวสวนไม้ยางและไม้ผลที่เกิดขึ้นเป็นประจำทุกเดือน มีคนหยิบยกเรื่องของ “โครงการพัฒนาลุ่มน้ำปากพนังอันเนื่องมาจากพระราชดำริ” ขึ้นมาพูดถึง รวมถึงกระแสพระราชดำรัส

ເນື້ອ ວັນທີ 5 ຮັນວາຄມ ພ.ສ. 2537 ທີ່ວ່າຄນຍາກຈນທີ່ສຸດໃນປະເທດນັ້ນອູ່ທີ່ລຸ່ມ
ນ້ຳປາກພັ້ນ ກຳໄຫ້ບຣາດູເຊົ້າຮ່ວມປະໜຸມຊົ່ງເປັນຕົວແທນຂອງຄນທຳສວຍຍາງ
ແລະສວນໄມ້ຜລເກີດຄວາມສະເຫຼືອໃຈໃນຂ້ອທີ່ຈົງທີ່ວ່າ ແມ້ແຕ່ “ພ່ອຫລວງ”
ຂອງພວກເຂາ ທີ່ທຽມມີພະຣາຊການກິຈມາກມາຍ ກົງທຽມສະເວລາມາຮັບຮູ້ຄື່ງ
ປັ້ງຫາດັ່ງກ່າວ ແລະມີພະຣາຊດຳລົງທີ່ຈະທຽມຂ່າຍແກ້ໄຂ ແຕ່ພວກເຂານີ້ສີ ອູ່ໄກລ
ກັນແຄ່ງຫຼາຍເຊົາລູກເດືອຍກັນຂວາງກັບໄມ້ເຄຍຮູ້ເຮືອງຮາວໂຮສນໃຈທີ່ຈະຮັບຮູ້ໃນຄວາມ
ເປັນອູ່ຂອງ “ເກລອເກ່າ” ຂອງພວກເຂາເລີຍ

ແຕ່ນັ້ນຈາກວັນນັ້ນ ຄວາມພຍາຍາມຂອງຄນອີກ 2 ກລຸ່ມອາຊີພທີ່ຈະມີສ່ວນ
ຮ່ວມໃນການແກ້ໄຂປັ້ງຫາຂອງໝາວນາລຸ່ມນ້ຳປາກພັ້ນກີ່ໄດ້ເກີດຂຶ້ນ ແຕ່ ປະ ຈຸດເຮີມຕົ້ນ
ເວລານັ້ນຍັງໄມ້ມີຄຣລ່ວງຮ້ອຍຢ່າງດົ່ງແທ້ວ່າ ປັ້ງຫາຂອງລຸ່ມນ້ຳປາກພັ້ນນັ້ນເກີດຈາກ
ອະໄຣ ໃນວັນທີພວກເຂາທີ່ 3 ກລຸ່ມພົບກັນ ດ້ວຍແທນຂອງໝາວນາລຸ່ມນ້ຳປາກພັ້ນເກີດ
ຄວາມສິ້ນຫວັງຈົ່ງນັດວ່າພວກເຂາໄມ້ອຍາກເປັນໝາວນເອົາກີ່ຕ່ອງໄປແລ້ວ ຊົ່ງ
ແທ້ຈົງແລ້ວໝາວສວຍຍາງໄມ້ເຮີຍ ອຳເກອຈວາງກີ່ເຄຍຄົດອຍາກເປັ້ນອາຊີພເພຣະ
ອາຊີພທຳສວຍຍາງທີ່ຫຼັມໝາດຕິກຳໝາດມາໃຫ້ນັ້ນ ທ້າຍທີ່ສຸດມັນຄືການທີ່ຕ້ອງພຶ່ງພາ
ປັ້ງຈັກການອກຖຸກອຍ່າງ ພລຜລິດກີ່ຂຶ້ນອູ່ກັບດິນພ້າອາກາສ ຕລາດກີ່ອູ່ໃນມື້ອ
ພ່ອຄ້າເປັນຄນກຳໝາດ ຮາຄາກີ່ຂຶ້ນກັບຕລາດໂລກ ແລະຖຸກວັນນີ້ເມື່ອກິດຍາງໝາຍໄດ້ 1
ອຍ່າງດົ່ງໄປເຊື້ອເຂາກີ່ ອີກ 10 ອຍ່າງແລະໝາວສວຍຍາງໄມ້ເຮີຍຍິ່ງສິ້ນຫວັງໃນ
ອາຊີພຂອງດົນນາກເທົ່າໄຣ ພວກເຂາກີ່ຍື່ງມີຄວາມພຍາຍາມທີ່ຈະພຶ່ງຕະເອງໄທ້ໄມ້ກາ
ຂຶ້ນເກົ່ານັ້ນ ຖຸກວັນນີ້ໝາວສວຍຍາງຈຳນວນມາກພາກັນລັ້ມດັ່ງນາງບາງສ່ວນລົງහັນໄປ
ປຸລູກໄມ້ຜລເພື່ອລຸດຄວາມເສີ່ງຂອງຕລາດຍາງອກຈາກນີ້ກົງພຍາຍາມທີ່ຈະປຸລູກພື້ນ
ຜັກໄວ້ກິນໃນຄຽວເຮືອນຂອງຕະ ເພື່ອລຸດຄ່າໃຫ້ຈ່າຍໃຫ້ນັກທີ່ສຸດ

ກຣານີເດືອຍກັນຄນທຳສວຍແພລໄມ້ອຍ່າງຄົງວົງ ກົດ້ອງທ່ອງທ່ອງສູ້ກັບກັຍຫຼັມໝາດ
ອຍ່າງແສນສາຫັກ ຕ້ອສູ້ກັບກລິໄກຣາຄາດລາດທີ່ໄໝແຜ່ນອນ ແຕ່ກີ່ໄມ້ມີຄຣົດທີ່ຈະ
ເປັ້ນອາຊີພ ພວກເຂາຈັດຕັ້ງກລຸ່ມແປຮູປັບຜລຜລິດ ຮີເຮີມໂຄຮງກາຮ້ອງເຍັນ ຈັດຕັ້ງ
ກອງຖຸນອນຮັກໝີເຂາຫລວງເພື່ອຝຶ່ນຝູ່ຮັມໝາດທີ່ໃຫ້ວິດກັບພວກເຂາ

ແຕ່ຍື່ງໝາວສວຍຍາງ ແລະໝາວສວນໄມ້ຜລເຂັ້ມແໜັງມາກຂຶ້ນນັດວ່າໄຣ ກລຸ່ມ
ໝາວນາທີ່ພວກເຂາດົ່ງຂ້ອງຂ້າວກິນອູ່ຖຸກວິວັນກົກລັບກລາຍເປັນກລຸ່ມຄນທີ່ອ່ອນແອ
ກລາຍເປັນຄນຈນທີ່ສຸດໃນປະເທດໄທຍ ເຮືອງຮາວເຫັນນີ້ພັດນາມໄດ້ອຍ່າງໄຣໃນທີ່ສຸດ
ປະຍົງຄ ຮອນຮົງຄ ຜູ້ນໍາເກະຊອດກຣ່າວສວຍຍາງໄມ້ເຮີຍ ແລະຕ່ວຸ່ນ ພະຮັດພັດນ

ผู้นำกลุ่มชาวบ้านคีริวง จึงตัดสินใจลงไปเยี่ยมชาวปาກพนัง ถึงที่และนั่นทำให้พวกเขารู้ว่าปัญหาของชาวสู่มัน้ำปาກพนังนั้นซับซ้อนและสั่งสมมานาน จากระบบทดลองที่ไม่ดี ที่ดินที่ถูกใช้มาตลอด แต่ไม่มีการดูแลรักษา มีปัญหาน้ำทั้งดินเปรี้ยว ดินเค็ม ดินกรดและยังมีน้ำท่วมขังในฤดูฝนและขาดแคลน แห้งชื้นอยู่ในฤดูแล้ง เป็นอย่างนี้ทุกปี ชาวนาสู่มัน้ำปาກพนังก็เริ่มคิดว่าอาชีพ ชาวนาจะไม่มีอนาคตอีกต่อไปแล้ว พวกเขาก็ต้องเพียงว่าอย่าให้ลูกหลาน ต้องมาเป็นชาวนาอีกต่อไปเลย จึงผลักดันให้ออกไปเรียนหนังสือ หรือไปก่อให้ หันไปประกอบอาชีพอื่นๆ ทั้งหมู่บ้านจึงมีแต่เด็ก

เมื่อขาดแคลนแรงงาน คนที่เหลืออยู่ก็ใช้รัชจ้าง จ้างเก็บเกี่ยว จ้างรถ มาหาด นวดเสริจแล้วก็นำข้าวใส่กระสอบทันที ขายให้กับโรงสีไปเลยเดียวันนี้ ทำให้ได้ข้าวที่มีความชื้นสูง น้ำหนักมากถึงกิโลกรัมไปอย่างมากถึงเกวียนละ 1,300 บาท ทั้งประยงค์และตรีชุธ ได้เห็นเจ้าข้าวที่ทางการได้เข้ามาซ่วยเหลือ สร้างให้เพื่อใช้เป็นที่เก็บข้าวเปลือก แต่เจ้าข้าวกลับเต็มไปด้วยซึ่งวัว เพราะ ชาวบ้านไม่มีใครนำข้าวมาเก็บ มากทำให้พวกเขาระหนักถึงการแก้ปัญหาที่ไม่ ถูกต้อง

เมื่อมองเห็นปัญหาของชาวนาสู่มัน้ำปาກพนังแล้ว คนทั้งสามกลุ่มก็ได้ เข้าร่วมประชุมพูดคุยกันอีกหลายครั้ง ในที่สุดทุกคนก็ได้ตระหนักถึงความจริง 2 ประการ คือ คนที่อยู่จังหวัดนครศรีธรรมราช ต้องไปซื้อข้าวจากคนภาคกลาง หรือภาคอีสานนำมาปรุง กิน ในขณะที่คนทำนาอยู่สู่มัน้ำปาກพนังจังหวัดเดียวกัน แท้ ๆ กับไม่มีปัญญาขายข้าวสาร ต้องขายข้าวเปลือกให้กับพ่อค้าภาคกลาง จึงทำไม่คุณที่อยู่จังหวัดเดียวกันจึงไม่ซื้อข้าวที่คนจังหวัดเดียวกันปลูกมาปรุง และคนนครศรีธรรมราชนั้นเหมือนกับคนภาคใต้แท้ ๆ ไป คือชอบกินข้าวมีจีน และข้าวที่ชาวปาກพนังปลูกได้ ซึ่งเป็นข้าวแข็ง ข้าวหัก ทำให้ถูกกดราคาจาก พ่อค้ามาโดยตลอดนั้น แท้จริงแล้วเป็นข้าวที่มีคุณสมบัติเหมาะสมที่จะทำเส้น ขนมจีนมาก

เมื่อประจักษ์ความจริง 2 ข้อนี้แล้ว หนทางแก้ไขจึงออกแบบการ ร่วมแรงร่วมใจของคนทั้ง 3 กลุ่ม ก่อตั้งโครงการยนนาชีน ชื่อนี้มีที่มาจากคน 3 ฐานะอาชีพที่เข้ามาร่วมกันเป็นเครือข่าย “ย” นั้นมาจาก กลุ่มทำสวนยาง จังหวัดนครศรีธรรมราชที่มีประยงค์ รณรงค์ เป็นประธานกลุ่ม และ “ม”

มาจากกลุ่มอาชีพทำสวนไม้ผล มีตัวรุ่ง พาราพัฒน์เป็นผู้นำ “นา” ก็คือกลุ่มชาวนาลุ่มน้ำปากพนัง

ในฐานะที่กลุ่มไม้ผลและกลุ่มชาวสวนยาง มีประสบการณ์ในการตลาดและการจัดการมานานับกว่าสิบปี ประยงค์ รณรงค์นั้นเคยดังงานแปรรูปยางพาราจนสำเร็จมาแล้ว ตัวรุ่งเองก็จัดตั้งกลุ่momทรัพย์ กลุ่มแปรรูปสหกรณ์ให้คนคือร่วงประสบความสำเร็จมาแล้วหลายโครงการ ทั้งสองกลุ่มนี้รับปากที่จะดูแลด้านการตลาดให้ โดยมีกลุ่มชาวนาเป็นผู้ผลิตการแก้ไขปัญหาจุดแรกคือการระดมทุนดังงานผลิตแป้งขนมจีน เพื่อแปรรูปข้าวหักข้าวแข็งที่ชาวนาลุ่มน้ำปากพนังผลิตได้ให้กับลายมาเป็นแป้งขนมจีน พวกรเข้าศึกษาความต้องการของตลาด ออกแบบโรงงานให้มีระบบการบำบัดน้ำเสียที่ทันสมัย เมื่อผลิตแป้งขนมจีนได้ก็จะขยายให้กับชาวบ้านทั่วทั้งจังหวัดนครศรีธรรมราชเพื่อมีให้ชาวบ้านต้องทำน้ำเสียกระจายกันทั่วจังหวัดอีกด่อไป

ปัญหาต่อไปคือ การที่ชาวนาลุ่มน้ำปากพนังไม่สามารถขายข้าวสารได้ เพราะเป็นข้าวความชื้นสูง ทำให้ถูกลดราคามาโดยตลอด พวกรเข้าก็ได้ช่วยกันเขียนโครงการขอทุนสนับสนุนจากรัฐเพื่อดังงานสีชุมชนชื่น 4 โรง กระจายตามพื้นที่ต่าง ๆ ของลุ่มน้ำปากพนัง เพื่อให้ชาวบ้านนำข้าวมาอบ และสีในโรงสีของชุมชนข้าวทั้งหมดที่ผลิตได้ ในส่วนข้าวคุณภาพดี กลุ่มเครือข่ายจะรับซื้อเพื่อนำไปขายให้สมาชิกกลุ่มไม้ผล และชาวสวนยางที่ยังต้องซื้อข้าวกินอยู่ทุกวัน ส่วนข้าวที่หักและคุณภาพไม่ดีก็ให้นำไปผลิตเป็นแป้งขนมจีน

โครงการนี้เริ่มต้นมาในปี พ.ศ. 2538 นับจากวันที่พวกรเข้าได้ยินถึงกระแสพระราชดำรัสที่ว่า ชาวนาที่จนที่สุดในประเทศน้อยที่จังหวัดนครศรีธรรมราชเริ่มต้นพร้อม ๆ กันไปกับโครงการพัฒนาพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนัง อันเนื่องมาจากพระราชดำริ ที่ได้เข้ามาร่วมแก้ไขปัญหาระบบชลประทาน และการอนุรักษ์ความงามของน้ำทale ที่ทำให้การปลูกข้าวของชาวนาลุ่มน้ำปากพนังได้ผลผลิตไม่เต็มที่

วันนี้ชาวนาลุ่มน้ำปากพนังกำลังได้รับความช่วยเหลือในทุก ๆ ด้าน ทั้งการชลประทานและการตลาด เพื่อให้พวกรเข้าพึ่งตนเองได้ในอนาคต ขณะนี้ โรงงานผลิตแป้งขนมจีนได้เปิดดำเนินการแล้ว กำไรจากการแปรรูปที่เพิ่มขึ้น เป็นมูลค่าหลายเท่าตัว จากข้าวเกวียนละ 3,000 - 4,000 บาท มาเป็นแป้งขนมจีนที่ราคาสูงถึง 17,000 บาท ทำให้พวกรเข้าได้เรียนรู้ไปอีกขั้นหนึ่งว่าถึงเวลา

แล้วที่ชาวบ้านจะต้องสร้างอุตสาหกรรมชุมชนขึ้นเป็นของตัวเอง เพราะนอกเหนือจากกำไรแล้ว ค่าจ้างแรงงาน และต้นทุนความรู้จะตอกย้ำกับชุมชน และในอนาคตอีกไม่นาน โรงสีของชุมชนทั้ง 4 แห่งก็คงได้เปิดดำเนินการผลิตได้สิ้นข้าวที่ปลูกจากมือของคนกลุ่มน้ำปากพนังเพื่อขายให้กับคนอีกสองฐานอาชีพ นี้คือการเริ่มต้นเพื่อก้าวเดินไปสู่หนทางของการพึ่งตนเอง บนพื้นฐานของความเอื้ออาทร ของความสัมพันธ์ดั้งเดิมที่บรรพบุรุษของพากเขาได้เคยถักท่อ เอาไว้ก่อนแล้ว

ปัญหาและความสำเร็จของชาวนาลุ่มน้ำปากพนัง การเริ่มต้นของกลุ่มเครือข่ายมนา คือตัวอย่างที่น่าจับตามอง เพื่อพิสูจน์ถึงแนวคิดที่ว่า แม้จะพึ่งพาตัวเองไม่ได้ร้อยเปอร์เซ็นต์ แต่ก็สามารถทำให้ชีวิตพอเพียงได้ด้วยการพึ่งพาภัน

บทสรุป

สังคมไทยโดยพื้นฐานเป็นสังคมเกษตรและชุมชนชนบทเป็นประชากร ส่วนใหญ่ของประเทศไทย ในอดีตที่ผ่านมาเกษตรกรในชนบทเป็นผู้สร้างผลผลิต และอาหารเลี้ยงประเทศชาติตามลอด

นับแต่ปี พ.ศ. 2540 เป็นต้นมา ประเทศไทยถูกวัดด้วยมาตรฐาน ของตะวันตกให้กลายเป็นประเทศ “ด้อยพัฒนา” และ “กำลังพัฒนา” ด้วยการที่ตะวันตกให้ความสำคัญกับผลิตภัณฑ์มวลรวมรายได้ประชาชาติและการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน ทำให้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติดังต่อไปนี้เป็นต้นมากำหนดให้เราเน้นการพัฒนาสู่ความเป็นประเทศอุดสาหกรรม พร้อม ๆ กับบทบาทขององค์กรระหว่างประเทศที่มีต่อสังคมไทยเพิ่มมากขึ้น เช่น ธนาคารโลก IMF หรือ องค์กรอาหารและการเกษตร FAO ได้นำแนวคิดที่ว่า ประเทศด้อยพัฒนาทั้งหลายควรเพิ่มผลผลิตในภาคเกษตรเพื่อสร้างอาหารและรายได้ให้เพียงพอ กับความต้องการภายในประเทศและเพื่อการส่งออก โดยการนำเม็ดพันธุ์ซึ่งได้จากการค้นคว้าของชาวตะวันตกเข้ามาใช้แทนสายพันธุ์พื้นเมืองที่ให้ผลผลิตต่ำกว่า

ประเทศไทยเราเดินตามแนวทางการพัฒนานี้มาต่อสู่การทำให้เกษตรกร ตอกย้ำในภาวะแบกหนี้สินยั่นเกิดจากระบบการผลิตและราคาผลผลิตที่ตกลงต่ำอย่าง

ต่อเนื่อง ตลอดระยะเวลา 40 ปี ที่ผ่านมา สังคมชนบทถูกกำหนดให้อ่อนแอ และยากจนลง ภาคเกษตรถูกมองว่าล้าหลังและเป็นภาระของการพัฒนาคน หนุ่มสาวัยรุ่นไปหางานทำในเมือง เกษตรกรต้องจำนำ งานของผลผลิต สูญเสียที่ดินทำกิน ที่ดินถูกเปลี่ยนมือมาเป็นของชาวเมืองซึ่งถูกปล่อยทิ้งให้ รกร้างไม่ได้ทำประโยชน์ใด ๆ

ปัญหานี้ปัจจุบันคือราคากเกษตรไม่สามารถพึงดูงเองได้อีกต่อไปแล้ว ต้องพึ่งรายได้จากการรับจำนำเข้ามาเสริมรายได้จากการผลิตในภาคเกษตร ที่เป็นเช่นนี้ เพราะเกิดจากการล้มละลายของระบบการผลิตในภาคเกษตร ชุมชนชนบทของไทยในปัจจุบันมีปัญหามากมายและซับซ้อน หลังจากเศรษฐกิจแบบฟองสบู่แตก ชุมชนชนบทกลับถูกคาดหวังให้เป็นที่พึ่งของประเทศไทยอีกครั้ง หนึ่งแต่ระบบเศรษฐกิจที่อยู่บนพื้นฐานของการผลิตเชิงเดียวันนับเป็นความอ่อนแอกว่าอย่างยิ่งในแง่ของเศรษฐกิจ

ในขณะนี้สังคมไทยได้พยายามตอบคำถามที่ว่า ทำอย่างไรเราจะสร้างระบบเศรษฐกิจและรายการผลิตตั้งแต่ระดับชุมชนขนาดเล็กหรือชุมชนหมู่บ้านไปจนถึงชุมชนขนาดใหญ่ในระดับชาติให้เป็นระบบเศรษฐกิจที่ว่างอยู่บนรากฐานการผลิตที่หลากหลายและยั่งยืน ขณะเดียวกันเราก็ยังคงจะต้องพัฒนาระบบอุดสาหกรรมต่อไปอย่างต่อเนื่อง รวมทั้งพัฒนารูปแบบของการท่องเที่ยวให้หลากหลายมากยิ่งขึ้น เราจำเป็นต้องเปิดโอกาสให้ชุมชนในท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมเหล่านี้ให้เกิดประโยชน์ร่วมกัน และที่สำคัญที่สุดเรามาจำเป็นต้องหันกลับมาพิจารณาถึงฐานทรัพยากรและองค์ความรู้ของสังคมไทยซึ่งเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นว่าจุดแข็งของเรายังไงและเลือกนำมาเป็นประโยชน์ให้มากที่สุด

สังคมไทยเป็นสังคมที่พัฒนามาจากภูมิปัญญาบันพืนฐานการผลิตในลักษณะที่หลักหลายออกไปตามกลุ่มชาติพันธ์และภูมิภาคเราทอตทึงภูมิปัญญาท้องถิ่นของเรานานแสนนาน เราก็พึ่งรู้ข่าวห้อมมะลิที่หอมและอ่วอยที่สุดในโลก แต่ขณะนี้เรารู้กุขไม่ยความรู้และภูมิปัญญาไป ประเทศไทยมีศักยภาพในการพัฒนาเป็นคลังความรู้และเป็นแหล่งพันธุกรรมของพืชอาหารที่สำคัญที่สุดของโลก แต่เรากำลังทอตทึงโภคสมัยไปอย่างน่าเสียดาย

หนังสืออ้างอิง

ยศ สันตสมบัติ. ความหลากหลายทางชีวภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน. เชียงใหม่ : นพบุรีการพิมพ์, 2542.

วิจิตร ศรีสวิทารานนท์. ภูมิปัญญาท้องถิ่น. ยะลา คณะกรรมการศาสตร์และสังคมศาสตร์ สถาบันราชภัฏยะลา : มีนาคม 2543.

สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน, เล่มที่ 2,3. กรุงเทพฯ : ออมรินทร์พรินติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), 2544.

เอกวิทย์ ณ กลาง.ภาพรวมภูมิปัญญาไทย. กรุงเทพฯ : ออมรินทร์พรินติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), 2544.

อัมพร จิรรัตน์ติกร. “ปัญหาและความสำเร็จที่ลุ่มน้ำปากพนัง” ในทฤษฎีใหม่ในหลวง : ชีวิตที่พอเพียง. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ร่วมด้วยช่วยกัน, 2544.